

Драгољуб Р. Живојиновић, СРПСКА ПРАВОСЛАВНА
ЦРКВА И НОВА ВЛАСТ 1944-1950, Београд 1998, стр. 199

Посленици струке, посвећени историји Југославије, слажу се у мишљењу да адекватније поимање њене комплексне стварности након 1945. године, индицира сагледавање позиција и активности вјерских заједница у новом политичком амбијенту. И поред тога, озбиљних историчара, спремних да се упусте у та деликатна истраживања, није било много. Тешкоће и ограничености у изучавању ове проблематике потицале су од недостатка примарних историјских извора, нарочито оних похрањених у архивима вјерских институција, али, до прије извјесног времена, и због приличне тематске унифицираности наше историографије. Услед непостојања поузданог знања, у југословенској историографској литератури деценијама се о вјерским заједницама писало са становишта дневно-политичког прагматизма којег карактеришу апсолутизовани идеолошки интереси и мотиви, упрошћене генерализације, схематска виђења, непровјерене чињенице, емоције, стереотипи. Тек последњих година појавило се пар утемељених историографских радова који афирмишу знање, попут студија Драгољуба Живојиновића, *Вайшкан, римокатоличка црква и југословенска власт 1941-1958*, Београд 1994, и Радмиле Радић, *Вером пројив вере, Држава и верске заједнице у Србији 1945-1953*, Београд 1995.

Бавећи се општом историјом новог вијека, односима југословенске државе и римокатоличке цркве и низом других значајних тема, широко поље интересовања Драгољуба Живојиновића није заобишло, додуше у мањем обиму, прошлост Српске православне цркве у насловљеном раздобљу. Његова серија чланака објављених у *"Хришћанској мисли"* током протеклих неколико година прерасла је с временом у студију коју приказујемо. Фундирана је на релевантној историографској литератури и документацији из домаћих и страних архива, при чему посебну важност имају до сада непознати документи из америчких државних и приватних архива.

Композициона структура књиге је прилично једноставна и састоји се од два поглавља која носе наслов: *Миштројолић Јосиф, Српска православна црква и нова власт 1944-1946. године и Папирјарх Гаврило и југословенска власт 1944-1950. године*. Мада је аутор у предговору нагласио да је истраживачка знатижељност била усмјерена ка потпунијем познавању личности које су водиле Српску православну цркву у првим поратним годинама, Живојиновић је идентификовао многа питања која су у дужем временском периоду изазвала велике потресе, колебања и дилеме, али и гордо пркошење и флексибилно узмицање великодостојника

СПЦ на константне и јаке атеистичке налете. Тако се у првом поглављу третира тешка материјална позиција СПЦ, почетни неспоразуми и сукоб митрополита Јосифа с носиоцима нове власти, партикуларистичке тенденције једног дијела православног свештенства у Македонији. Анализирано је и негативно одређење митрополита Јосифа према настојањима Руске православне цркве да под кринком пансловенства и конфесионалне солидарности инструментализује Српску православну цркву у правцу Стаљинове хегемонистичке политике.

Други дио Живоиновићеве студије представља прилог обухватнијем изучавању дјелања патријарха Гаврила Дожића у периоду 1944-1950. године. Придржавајући се логично-историјског редоследа излагања, аутор је презентирао најбитније моменте Дожићевог заточеништва у њемачким логорима, посебно неуспјели покушај Хермана Нојбахера, министра Трећег Рајха за Југоиток, да српског патријарха приволи на сарадњу у борби против комунизма. Описана је и "трка за патријархову душу" између српске политичке емиграције и представника нове власти, Дожићеви први контакти с протагонистима југословенске политичке позорнице, неприхватање пројекције руске православне цркве о најтјешњијој сарадњи православних цркава заоденутој у рухо "свесловенске истовјетности", борби за очување организационог устројства СПЦ. Аутор је запазио еволуцију Дожићевог друштвеног ангажмана којег је одликовала комбинација пасивне резистенције и вјештог маневрисања ради омогућавања што несметанијег егзистирања СПЦ. Простор за балансирање, међутим, био је све мањи и нека патријархова стремљења (економски положај свештенства, слобода вјероисповиједања, итд.)

нијесу произвела очекивани ефекат.

Нарочиту вриједност ове књиге чине извјештаји америчких дипломата о дјеловању патријарха Дожића и његовог наследника у врло драматичним тренуцима за СПЦ. О томе је у прољеће 1948. године писао Мајрон Тејлор, изванредни амбасадор САД при Св. Солици. Тејлоров меморандум приказује СПЦ као организацију довољно снажну да се супростави властима, одлучну и способну да очува своје унутрашње јединство. Тејлор оцјењује патријарха Гаврила као човјека спремног да преговара са властима у циљу да избјегне њихове оштрије нападе на Цркву. Још занимљивије свједочанство оставили су службеници америчке амбасаде у Београду који су у децембру 1950. разговарали с патријархом Викентијем, наследником Гаврила Дожића. Из разговора са патријархом, његови амерички саговорници стеки су утисак да се ради о проницљивом и прилагодљивом црквеном поглавару, којег красе дубока српска национална осјећања. Стога су закључили да би "власт могла једног дана да зажали што је подржала Викентијеву кандидатуру на патријаршијски трон". Ове констатације су одударале од широко распрострањеног увјерења да је нови патријарх био близак властима и да је попуштао пред њиховим притисцима, а догађаји који су ускоро услједили потврдили су умјесност прогноза америчких дипломата.

Поменимо на крају, да је књига опремљена фотографијама великодостојника СПЦ у третираном периоду, факсимилима неких од значајнијих докумената и поговором епископа захумско-херцеговачког и приморског Атанасија чији редови, рекли би смо, недовољно кореспондирају с основном тематиком овог драгоценог и инспиративног дјела.

Мр Звездан Фолић